

УДК 338.216.1

Чемерис В.А., к.е.н., докторант¹, **Душка В.І.**, к.е.н., доцент²¹Інститут регіональних досліджень НАН України²Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького

СТАЛИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

У статті досліджується тенденція сталого розвитку сільськогосподарського виробництва у Львівській області. Аналізується вплив ефективності виробництва в аграрному секторі на місцевий економічний розвиток.

Ключові слова: аграрний сектор, сталий розвиток, система, синергія, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Європейська політика розвитку сільських територій передбачає баланс між продуктивністю і конкурентоспроможністю з урахуванням дотримання балансу між екологічною рівновагою та соціально-економічним прогресом. При цьому стимули екологізації виробництва доповнюються можливістю підтримки малих і середніх фермерських господарств щодо оптимізації використання локальних ресурсів. Роль соціального капіталу, що в країнах ЄС генерується переважно через розвиток кооперації, в Україні недостатня і вимагає додаткових джерел ендогенного характеру впливу економічних агентів. Вплив домінуючих систем господарювання в Україні загалом та в регіоні зокрема на розвиток сільських територій переважно негативний і зумовлений негативним екстернальним ефектом впливу на середовище внаслідок поширення агроекологічних виробничих систем з неповним дотриманням системи сівозмін та внесенням органічних і неорганічних добрив.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвиток аграрного сектору на засадах сталого розвитку на регіональному рівні досліджувався у працях економістів-аграрників, зокрема П.С. Березівського, Ю.Е. Губені, С.В. Васильчак, П.М. Музики, В.К. Збарського, Г.В. Черевка, В. В. Борщевського, Л.Г. Мельника та інших. Важлива увага окремим аспектам впливу аграрної політики на розвиток територій приділялася також у працях М.Х. Бунге, який був одним із засновником економічної освіти і науки в Україні у XIX ст.

Мета дослідження полягає в дослідженні тенденцій сталого розвитку сільських територій на регіональному рівні в умовах сучасного конкурентного середовища.

Виклад основного матеріалу. Економічний розвиток в умовах кризи визначається переважно зростаючими бюджетними видатками і ефективний у випадку прямих чи непрямих інструментів фінансової підтримки підприємців з

метою активізації інноваційної діяльності. Інформація, що формує просторово-часову різницю об'єктів, створюється, як зазначає Л.Г. Мельник, шляхом закріплення енергетичного потенціалу даних об'єктів. Саме ці потенціали зумовлюють різну здатність змінюватися в просторі і часі, а значить, і різні властивості об'єктів [1, с. 292]. Саме синергетична взаємодія, що полягає у спів падінні у різних елементів системи трансформаційних циклів, сприяє самоорганізації і розвитку за рахунок можливостей по-різному змінювати властивості матеріально-інформаційних потоків.

При цьому необхідно враховувати, що, як слушно зазначає відомий економіст XIX. ст. М.Х. Бунге, неможливо механістично привносити загальні абстрактні економічні системи у живу тканину національно-історичного розвитку господарства кожного народу [2, с.95].

Впровадження принципів сталого розвитку у практику виробництва сільськогосподарської продукції дає змогу досягнути соціально-економічних, виробничих та екологічних переваг (табл. 1).

Таблиця 1
Впровадження принципів сталого розвитку у практику виробництва сільськогосподарської продукції

Виробничі переваги	Соціально-економічні переваги	Екологічні переваги
Продуктивність і конкуренція дозволяє галузі бути економічно самодостатніми	Широка база розвитку на локальному, регіональному рівнях	Ефективне використання природних ресурсів (вода, ґрунт та ін.).
Продукт здатний задовольняти зростаючий попит (додана вартість, якість тощо).	Справедливий розподіл економічних і соціальних благ	Зменшення деструктивного впливу процесу виробництва на навколошнє середовище
Технологічна ефективність та інноваційний потенціал (еко-інновації та еко-ефективність).	Підтримка виробничими структурами соціальних інститутів (сімейна ферма, кооператив, асоціація виробників та ін.).	Тенденція екологізації виробничого процесу

Джерело: розробка авторів.

Часткова компенсація визначає відповідність критеріям в умовах стимулювання пріоритетного розвитку інфраструктурних об'єктів, що створюють імпульс для розвитку АПК. Зазначені пріоритети зумовлені неоднорідністю економічних систем внаслідок незмінності якісної послідовності при незначних змінах кількісних.

Як зазначає у дослідженні Л.Г. Мельник, наслідки зміни в динаміці системи залежні від двох характеристик – величини фактора, що зумовлює

зміну стану і тривалість часу, протягом якого відбувається його дія [1, с. 238]. Враховуючи безперервний рух просторово-часового континууму господарської системи, що еволюціонує..... в кожний момент часу всі фактори перебувають у безперервних процесах їх комбінації і рекомбінації [2, с.147].

Розвиток сільського господарства на регіональному рівні проаналізовано авторами на прикладі Львівської області. Прикордонний статус регіону створює не лише перспективні можливості виходу на зовнішні ринки у майбутньому, але і сприяє впровадженню окремих економічних та технологічно-технічних елементів практики господарювання в ЄС. Дотримання практики сталого розвитку виробництва сільськогосподарської продукції вимагає, зокрема, раціонального внесення добрив з метою підтримки родючості ґрунтів.

Динаміка внесення мінеральних та органічних добрив агроформуваннями різних форм власності у Львівській області наведено в табл.2.

Таблиця 2

**Динаміка внесення мінеральних і органічних добрив
у Львівській області в 1990-2011 рр.**

Роки	Внесено добрив				органічних, т/га	
	мінеральних, кг/га поживних речовин					
	азотних	фосфорних	калійних	всього		
1990	84	64	88	236	15,1	
1993	65	33	62	160	11,9	
2001	25	3	5	33	2,4	
2002	17	3	4	24	1,9	
2003	22	5	6	33	1,5	
2004	36	9	12	57	1,1	
2005	40	11	13	64	1,0	
2006	45	16	16	77	0,9	
2007	52	22	30	104	0,9	
2008	71	21	30	122	0,5	
2009	64	17	23	104	0,7	
2010	75	20	26	121	0,8	
2011	84	23	30	137	0,8	

Джерело: складено авторами на основі даних Головного управління статистики у Львівській області.

Поступове збільшення кількості внесених мінеральних добрив починаючи із 2005 року і прогресивні технології у Львівській області дали змогу збільшити середню урожайність сільськогосподарських культур (табл.3). Аналіз даних табл.. З свідчить, що за період 2000-2012 рр. середня урожайність зернових культур в регіоні зросла на 81 %, картоплі – в 2,2 раза. Значний ефект в регіоні також досягнуто щодо підвищення середньої урожайності картоплі та

овочів, виробництво яких сконцентровано переважно в малих і середніх фермерських господарствах та особистих селянських господарствах.

Таблиця 3

**Середня урожайність окремих культур у Львівській області
в 2000-2012 рр. (ц/га)**

Роки	Зернові культури	Цукрові буряки	Картопля	Овочі
2000	20,1	176	143	138
2005	23,4	197	130	184
2008	32,1	366	151	193
2009	30,5	357	158	183
2010	25,8	380	133	181
2001	36,5	391	189	191
2012	36,4	397	189	188
2012 р. до 2000 р., %	181,0	225,5	132,1	136,2

Джерело: складено авторами на основі даних Головного управління статистики у Львівській області.

В межах групи країни “Великої двадцятки” (G 20), що об’єднує країни з розвинутим економічним та технологічним потенціалом, в процесі реалізації на початок 2013 р. перебуває чотири проекти у сфері забезпечення продовольчої безпеки, два проекти розвитку людського капіталу і по два проекти за напрямами сталого розвитку і зеленої економіки. Дані проекти затверджені в межах Сеульського плану дій країн групи G 20. Водночас вже реалізовано шість проектів за напрямом забезпечення продовольчої безпеки, два проекти в контексті забезпечення сталого розвитку і один проект з розвитку людського потенціалу. Як зазначає професор Чикагського університету Р. Раджан, політичні рішення, що виглядають очевидними і розумними, часто зумовлюють неочікувані наслідки, оскільки поведінка людей в умовах інформаційного суспільства важко передбачувана. Навіть в умовах прогнозованої бюджетної політики стосовно пріоритетних напрямів фінансування європейських програм регіонального розвитку на 2014-2020 рр., вплив громадської думки часто змінює доволі істотно напрями бюджетної підтримки в аграрному секторі ЄС та США.

Слабкі конкурентні позиції національних виробників, наприклад машинобудівних або насіннєвих компаній на ринку України, зумовили посилення позицій зарубіжних конкурентів. Зокрема, компанія “Сингента” за 2001-2012 рр. збільшила оборот своєї продукції на ринку України із 14 млн. дол.. США до майже 300 млн. дол.. США. При цьому лише в 2012 р. Україна імпортувала сільськогосподарської техніки на 930 млн. дол. США. Перелічені вище приклади лише підтверджують ситуацію, що низька інноваційна активність підприємств зумовлює технологічну залежність від зарубіжних постачальників в перспективних експортно-орієнтованих галузях.. Водночас модель підтримки розвитку малого інноваційного підприємництва через

Державну інноваційну фінансово-кредитну установу та ПАТ “Український банк реконструкції та розвитку” останні два роки була не дієвою.

Ще однією важливою проблемою, через яку стримується технологічна модернізація малих агроформувань, на думку авторів, є обмежена кількість кваліфікованих експертів-дорадників. Наприклад в Польщі в розрахунку на одного дорадника в 2010 р. припадало 414 господарств, що приблизно спів ставне з середнім значенням по Україні. Проте 80 % вартості дорадчих послуг, що загалом не перевищували суму у 1500 євро на рік, компенсується за рахунок програм підтримки сільського господарства на рівні ЄС.

До важливих проблем, що ускладнюють конвергенцію розвитку сільських територій в Україні, можна віднести випадки рейдерства, які особливо активізувалися починаючи із 2009 року. На думку професора Б. Арендсена, відсутність єдиної законодавчої бази для захисту прав інвесторів в Україні зумовлює можливості для незаконного захоплення сільськогосподарських угідь. З метою мінімізації подібних ризиків навіть середні агрохолдинги починають передавати сільськогосподарські угіддя більш потужним зарубіжним інвесторам. Так, у 2013 р. агрохолдинг “КСГ АгроД” передав у використання 100 га сільськогосподарських угідь китайському державному підприємству “Синьцзянський виробничо-будівельний корпус”.

Зростаюча зовнішня заборгованість уряду в 2012-2013 рр. свідчить про те, що національному господарству України не вистачає фінансових ресурсів, щоб забезпечити підтримку сільськогосподарських виробників на зовнішніх ринках. Підтримка національних виробників аграрної продукції інститутами влади України здійснюється лише суто дипломатичними каналами через офіційні міжнародні інститути. Проте при розв’язанні торговельних спорів міжнародні організації не завжди ефективні. Наприклад, з моменту створення СОТ в 1995 р. з 406 ініційованих торгівельних спорів фактично завершено станом на липень 2013 р. лише 106 [3]. Однак прискорення впровадження технологій, що забезпечать сталій розвиток АПК можливе через двосторонні угоди та регіональні інституції за умов укладання Україною Угоди про асоціацію з ЄС в 2013 р.

Висновки. Основні передумови реалізації ефекту синергізму в розвитку сільських територій регіону, на думку авторів, визначає:

- наявність універсального актора за участі якого реалізуються процеси і здійснюється основна кількість операцій з трансферу галузевих технологій. Подібною інституцією, на думку галузевого аграрного міністерства, в Карпатському регіоні повинна забезпечити мережа наукових підрозділів Інституту сільського господарства Карпатського регіону НААН України. Однак виключчний характер реалізовує вказаний пріоритет розвитку частково доляючи циклічність природних процесів;

- відносна мобільність, що визначається ступенем економічної самостійності агентів, що приймають участь у процесі інноваційного розвитку. Економічна самостійність підприємств і часткова залежність галузевих науково-дослідних і освітніх установ від систем управління вищого рівня,

наприклад від рішень Міністерства аграрної політики та продовольства України або Національної академії аграрних наук України значно знижує мобільність наукової системи у продукуванні виробничих рішень галузевої модернізації;

- наявність енергетичних імпульсів через які економічні агенти синхронізують свою діяльність та використання ресурсів. Подібним інструментом слугує ринкова економічна система, яка через інвестиційний процес і посилення процесів самоорганізації, структурує підприємства галузі необхідні для забезпечення сталого розвитку

Література

1. Мельник Л.Г. Методология развития: [монография] / Л. Г. Мельник. – Сумы : “Университетская книга”, 2005. – 602 с
2. М. Бунге : сучасний дискурс / [за ред. В.Д. Базилевича]. – К.: Знання, 2005. – 697 с.
3. Statistic of Trade Disputes Resolve. World Trade Organization. – Geneva, 2013 .[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wto.org>.

Summary

Chemerys V.¹, Dushka V.²

¹*Institute of Regional Sciences NAS of Ukraine*

²*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gszytskyj*

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN REGIONAL LEVEL

In the article main tendencies of sustainable development of agricultural producers in Lviv region are revealed.

Key words: agriculture, sustainable development, system, synergy, competitiveness.

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.